

Holdningers og mediers rolle i (de)standardisering

Af JACOB THØGERSEN og NICOLAI PHARAO

Der er ingen tvivl om at Danmark er et samfund præget af stor sproglig homogenitet. Dialekterne er i praksis forsvundet, og talesprogsvariationen er stærkt begrænset. Denne proces kan beskrives som *standardisering* men også med et andet perspektiv som *restandardisering*, *demotisering* eller måske endda *destandardisering*. Det fører til en del forvirring, ikke mindst i diskussion med udenlandske kolleger. I første del af denne artikel diskuterer vi begrebsliggørelse af (re/de)standardiseringsprocessen.

Fordi æterbårne medier har spillet en væsentlig rolle i standardiseringsprocesserne op igennem det 20. århundrede, diskuterer vi i anden halvdel af artiklen mediernes rolle i sprogvvalg her i første fjerdedel af det 21. århundrede. Er det moderne, 'sociale', medielandskab præget af yderligere homogenisering, eller betyder decentralisering af medierne også en ændring af fastgroede mediesprogsstereotyper?

Artiklen er bygget op som to relativt løst forbundne diskussioner med to centrale elementer i det Tore Kristiansenske teorikompleks: Dels begrebet 'standard' (og afledte standardiseringsprocesser); dels antagelsen om at æterbårne medier har spillet en central rolle i spredningen af standardsprog og standardsprogsnormer. Vi kigger i krystalkuglen og ser hvad nye medieudviklinger kan betyde.

Det kristiansenske projekt

Tore Kristiansens arbejde har centreret sig omkring spørgsmålet om standardsprog, standardisering, destandardisering og om holdningers rolle som motivator til sprogforandring, standardiserings- og destandardiseringsprocesser såvel som stigmatisering af ikke-standardtalere. Disse interesser er fx kommet til udtryk i det omfattende europæiske SLICE-netværk (Kristiansen & Coupland 2011, se også: <https://LAN-CHART.hum.ku.dk/research/slice/>) hvor man har forsøgt at beskrive de på nogle punkter ens og på andre punkter forskellige (de)standardiseringsprocesser vi ser på tværs af Europa. Det har været en evig kilde til inspiration og frustration at begreber om standardsprog og standardiseringsprocesser varierer afhængigt af national kontekst og afhængigt af perspektiv. Et udtryk for de varierende perspektiver er den

nyligt udkomne suite om standardisering (Kristiansen 2019) og destandardisering (Kristiansen under udgivelse). Uden på nogen måde at modsige sig selv kan man argumentere for at Danmark er et nærmest totalt standardiseret sprogsamfund og et sprogsamfund midt i en destandardiseringsproces. Med hensyn til standardiserings-tendenserne: Der er meget lidt regional variation i det meste moderne talte dansk (Pedersen 2003), dog nok især med undtagelse af sønderjysk hvor lokale træk endnu er hyppige (Maegaard & Monka 2019). Kristiansen hævder: "As regards grammar, there are practically no differences among the varieties of modern spoken Danish" (2001: 10), og det vil sige at den variation der findes, skal findes inden for intonation og få segmentelle træk (når man med Kristiansen accepterer at se bort fra variation i participiumsændelser og brug af foranstillet artikel). Efter denne betragtning taler (så godt som) alle (yngre) danskere i dag københavnsk om end med få lokaliserbare træk (se Gregersen i dette nummer for modeksempler). Det modsatte destandardiseringsperspektiv som præsenteres af Kristiansen (under udgivelse, 2001), peger på at det sprog som breder sig, ikke er den traditionelle højstatusvarietet, rigsdansk, H-kbhsk eller konservativt københavnsk, med derimod en traditionel lavstatus-varietet der har vundet status i et moderne dynamisk mediesamfund og effektivt set har udkonkurreret den traditionelle standardvarietet. Efter denne betragtning oplever Danmark en *restandardisering* eller *demotisering*, en proces hvor den klassiske standard taber prestige. Det betyder ikke at standardsprogsideologien forsvinder (derfor: restandardisering og ikke destandardisering), men det er stadig en udvikling væk fra det borgerlige statushierarki som forbindes med ideen om et standard-sprogssamfund. Denne restandardisering tillader altså at konstatere at Danmark er et gennemstandardiseret, stabilt sprogsamfund, samtidig med at denne standard er under forandring. Denne lidt selvmodsigende dynamiske stabilitet synes vi er lidt forvirrende, og her vil vi prøve at udrede trådene ved at spille på flere strenge.

Standard vs. standard

Litteraturen giver mange forslag til hvordan det problematiske begreb 'standard' defineres. Peter Auer (2011) som vi udfolder nedenfor, tager et historisk udgangspunkt og beskriver Europas standardsprog som produktet af en nationsbygningsproces der startede i middelalderen. Milroy & Milroy (1999; Milroy 2001) beskriver standardsprog som en ide eller en ideologi, der kan bruges i opretholdelsen af klassesamfund (se også Bourdieu 1991). Crowley (1999) peger på dobbelttydigheden i begrebet 'standard'. Standard kan både bruges om en alment accepteret norm uden værdiladning (som når man har industrinormer for gevindstørrelser) og som

en værdiladet vurdering at noget sprog er bedre end andet – en standard at sigte imod, så at sige (for en dansk diskussion af samme tvetydighed, se Hansen 1979).

Auers model som altså betragter standardsprog som en reelt forekommende varietet og ikke kun en ide (2011: 486) giver tre definatoriske træk på en standard: a) en standard viser ”(ideally) no geographical variation in the territory in which it is used”, b) ”is an H variety, i.e. it has overt prestige and is used in situations which require a formal way of speaking” og c) ”is codified, i.e. ’right’ or ’wrong’ plays an important role in the way in which speakers orient towards it”. Problemerne med at tilpasse sådan en model til danske forhold er umiddelbare – og viser den frustration og inspiration vi nævnte tidligere. Det er svært med sikkerhed at konkludere om dansk har en talt standard ud fra denne definition: Der er c) ingen formel kodificering af talesprog, b) nok en varietet med ”overt prestige”, KONSERVATIV, men den overte prestige er også til tider latterliggjort (fx i satire, se Thøgersen 2016), og det er uklart i hvilken grad denne standard ligger inden for den enkelte sprogbrugers variationsmuligheder, med andre ord om den bruges i ”formal situations”. Med hensyn til a), variationen, er der nærmest ingen variation på syntaktisk og morfologisk niveau (se ovenfor), en smule på leksikalsk og nogen på fonologisk. Om det berettiger ”(ideally) no geographical variation” er vist et åbent spørgsmål.

Vi siger intet kontroversielt her – tror vi nok. Kristiansen har også sagt at Danmark hverken er standardiseret i klassisk forstand eller destandardiseret (fx diskuteret som ”strengthening” vs. ”weakening” i Kristiansen 2016). Danmark er måske netop et tredje sted hvor der enten er gennemført en *demotisering* – altså hvor ikke-standarder er blevet (på nogle punkter) standarder, eller en form for spaltning af standarder så vi i dag har to standarder: ”one for the media and one for the school” (Kristiansen 2001). Men SLICE-projektet og de forskellige europæiske perspektiver og Kristiansens nye artikler giver anledning til at overveje om vi mangler et bedre og mere komplekst begrebsapparat til at tale om standarder og (de)standardisering, og om den manglende klarhed skyldes at forskellige elementer som burde holdes adskilt, sammenblandes i diskussioner. Det giver anledning til vores første spørgsmål, nemlig hvordan standardsprog kan conceptualiseres, og om en multidimensionel model måske kan hjælpe til at skabe klarhed.

En model for standarder og standardsprogsideologi (SLI)

Grondelaers, van Hout & van Gent (2016: 121) argumenterer for en udvidelse af Auers definatoriske apparat:

In view of the fact that Europe's standard languages are becoming undeniably less uniform, the pivotal question arises whether standard varieties are destandardizing or, alternatively, whether standardness criteria such as Auer's (2011) are (still) suited to accommodate present-day standard languages in modern (media) times.

Deres forslag er at introducere *vitalitet* som et definatorisk træk, og vi vil så ofte få forskellige svar på om et samfund er standardiseret (og om en varietet er standarden) afhængigt af om vi fokuserer på fx *overt prestige* eller *vitalitet*.

Vi accepterer argumentets logik, men der er også noget decideret utilfredsstillende i at operere med begrebet om et standardsprogsamfund som har to standarder hvoraf ingen lever op til alle de definatoriske træk for at være standarden. Det virker som om der er brug for at træde et skridt tilbage og spørge hvad en standard og et samfund præget af standardsprogsideologi egentlig indebærer: På hvilke måder kan vi måle om et samfund er præget af standardsprogsideologi, og på hvilke måder kan vi måle hvad standarden er? Inspireret af Auer (2011: 486) tager vi udgangspunkt i at dimensionerne er: "gradual, i.e. the process of standardisation may be more or less advanced depending on how precisely the above criteria are met". Vi vil ikke se på data eller foreslå en omfortolkning af situationen i Danmark, bare give et forslag til et beskrivelsesapparat som kan gøre det lettere og mere præcist at sammenligne samfunds standardiseringsniveau.

Uniformitet blandt bedømmere

Første element i en diskussion af standardisering må være *uniformitet i bedømmelse*. Hvis en stikprøve af sprogbrugere viser en høj grad af enighed i deres bedømmelse af en sprogpøve (som standard eller ikke-standard), kan man tale om at samfundet er standardiseret. Hvis der er en ringe grad af enighed, kan det ses som et udtryk for manglende standardisering. Der er kun tale om standardisering hvis sprogbrugere (bevidst eller ubevidst) er enige om det. Det er et så trivielt udgangspunkt at det synes som om en del beskrivelser (fx Auer 2011) overser det. Kristiansen er opmærksom på det, og den høje grad af overensstemmelse i bedømmelser af sprogpøver er netop et af hans hovedargumenter for at Danmark er så standardiseret som det er. Vi kunne til gengæld godt tænke os at introducere en metrik i diskussionen. I stedet for kun at tale om at der er enighed – fx udtrykt ved t-testens sammenligning af variation *mellem* stemmer vs *inden for* stemmer – kunne vi forestille os en metrik der præsenterer fx standardafvigelser eller Cohens *kappa* mellem bedømmere. En lav standardafvigelse ville være et udtryk for et i høj grad standardiseret sprogsamfund, en høj standardafvigelse ville være et udtryk for et mindre

standardiseret sprogsamfund. Lad os tage et tænkt eksempel med udgangspunkt i skalaen *intelligent* (som i sprogholdningsstudier forbindes med superioritet, jf. Zahn & Hopper 1985): En stikprøve skal som i Kristiansen (2017) bedømme hvor *intelligent* en stemmeprøve lyder på en numerisk skala. De kan være meget enige, 90 % svarer fx 5, 10 % svarer 4 eller 6, eller der kan være en høj grad af uenighed, ca. lige mange svarer hver af skalaens trin. Det første ville være et udtryk for en høj grad af standardisering af bedømmelsen, det andet det modsatte, lav standardisering.

Næste element er at bevæge sig uden for stikprøven og se på distributionen på tværs af en nation. Er der en høj grad af enighed på tværs af undersøgelsessteder, eller en mindre? Igen er det en kongstanke for Kristiansen at den høje uniformitet i bedømmelser på tværs af landet, viser en høj grad af standardisering. Og igen er vi enige, men igen savner vi en metrik for denne enighed. *Hvor stor* er enigheden? Det er ikke til at se direkte af de gennemsnitsværdier der rapporteres i Kristiansens artikler (fx 2017), men vi kan komme et stykke i den retning. LANCHART-centeret (se Gregersen & Kristiansen 2015) gennemførte i løbet af 2000'erne sprogholdningsundersøgelser fem forskellige steder i Danmark. Fra øst til vest er de: København, Næstved på Sydsjælland, Vissenbjerg på Fyn, Odder i Østjylland og Vinderup i Vestjylland (se Jensen, Kristiansen & Mægaard 2015). På hvert sted spillede lokalfarvede stemmeprøver og stemmeprøver der repræsenterede KONSERVATIVT og MODERNE københavnsk (de to forskellige potentielle standarder som er beskrevet ovenfor). Ser man på hvordan de forskellige stemmeprøver vurderes på skalaen Standard (hvor 1 er mest standard og 7 er mindst Standard) på tværs af de fem LANCHART-lokationer, så kan man sammenligne de københavnsk-baserede stemmeprøver, fordi de er nøjagtigt de samme hvert sted (hvorimod de lokale selvfølgelig er forskellige fra sted til sted). Kristiansen har meget overskueligt samlet det i en tabel (Kristiansen 2009: 183, Tabel 5) i en oversigtsartikel i *Acta Linguistica Hafniensia*. Her fremgår det at det næsten altid er Cb7 (KONSERVATIV dreng 7) der vurderes som mest standard af alle stemmeprøverne (undtagelsen er i Vinderup hvor han hverken er mere eller mindre standard end de andre konservative stemmeprøver). Men ser vi nærmere på de absolutte vurderinger så får han en gennemsnitscore på 2,93 i Næstved, mens han er oppe (eller rettere nede) på 3,46 i Vissenbjerg. Relativt set er han altså den mest standardlydende begge steder, men bedømmerne i Næstved oplever ham som mere standardlydende end bedømmerne i Vissenbjerg. Det kunne være udtryk for en anden opfattelse af standardideologien i Vissenbjerg, og det er i hvert fald en potentiel forskel som det kunne være værd at udforske nærmere. Og er der evt. steder i landet hvor der er mindre enighed end andre? Et

resultat som vi ikke finder i Danmark, men som man måske kunne vente at finde i poly-centristiske samfund som Tyskland og Sverige er en høj grad af enighed på den enkelte lokation, men stor *u*enighed på tværs af lokationer. Igen ville en metrik (måske) kunne vise og sammenligne graden af denne teoretiske polycentrisme.

Denne metrik af enighed på tværs af stikprøver kan naturligvis udvides med andre typer af stikprøver. Kristiansen (2017) har set på bedømmernes køn som en variabel, men man kunne også forestille sig fx deres alder, uddannelse, job, mobilitet, netværker på tværs af landet osv. som udslagsgivende for varierende bedømmelser, og den underliggende logik er at kun i tilfælde hvor der ikke findes forskelle mellem *nogen* grupper, kan vi tale om et gennemført standardiseret sprogsamfund. Hvor der findes mindre uniformitet, er der basis for at diskutere brud i standard-sprogsideologien.

Uniformitet i det bedømte

Næste element drejer sig om enighed omkring det som skal bedømmes: I hvor høj grad er der enighed om hvorvidt en specifik sprogprøve tilhører eller ikke tilhører standarden? Kristiansen håndterer dette problem ved at have flere sprogprøver per varietet og ved at teste om disse sprogprøver bedømmes ens. Det gør de som regel, mere eller mindre, og når de ikke gør, som fx lokal dreng 9 i Næstved, respekterer Kristiansen deltagerens bedømmelser. Men igen kunne det være konstruktivt med en metrik – fx standardafvigelse – mellem flere prøver på den samme varietet. Og et interessant videre spørgsmål er at finde grænsen mellem standard og ikke-standard. Det er klart at denne grænse er flydende: Nogle vil bedømme en sprogprøve som standard, andre ikke, men det er netop denne variabilitet vi gerne ville kunne beskrive og eftersøge hvis man i fremtiden inddrager grad af standardhed i sine sprogprøver. Er man fx på tværs af landet enige om hvor grænserne for acceptabelt MODERNE går? Eller vil der være større spredning i bedømmelser et sted end et andet?

En videreudvikling af dette spørgsmål drejer sig om hvilke træk der tilhører og ikke tilhører standarden (eller sagt på en anden måde: hvilke træk der er tilladelige inden for standarden). Kristiansens undersøgelser foregår altid på varietetsniveau (gerne med omhyggelige lydskrivninger af stemmeprøverne, men ikke desto mindre), og de forskellige stemmeprøver adskiller sig ikke ved specifikke enkeltræk, men ved at repræsentere distinkte varieteter. Det underbygges af at deltagerne i masketestens grupperer stemmeprøverne i klaser der passer til det de er valgt til at skulle repræsentere af dialektologerne. Således mission accomplished, men trods den omhyggelige lydskrivning gøres der ikke meget ud af byde på hvad forholdet

mellem enkeltrækkene er, heller ikke i forhold til at indkredse hvad der er, eller gør noget til, standard. Ensformigheden i bedømmelserne garanterer således ikke at det er de samme enkeltræk, der op- og nedvurderes: Et sted er *træls* måske et standardord, et andet sted ikke. Og er der enighed på tværs af landet om hvorvidt fladt a eller fremskudt s er et standardtræk – og er der evt. større intern uenighed et sted end andre steder? Og overskygges disse potentielt interessante forskelle af den holistiske varietetsbedømmelse? Vores forslag om større fokus på *træk* end på *varieteteter* afspejler en generel bevægelse i sociolingvistikken over de sidste årtier i retning mod at se på enkeltræks betydningspotentiale (se fx Eckert 1989, 2008, Quist 2005) og hvordan enkeltræk samles og tilskrives til dynamiske *registre* (Agha 2005). Vi er kommet et stykke vej med at undersøge reaktioner på enkeltræk i dansk (fx Pharao et al. 2014 og se også Pharaos 2009 detaljebeskrivelse af stemmeprøverne brugt i Næstved), men masser af arbejde udestår, og hele tiden er uniformitet i bedømmelsen basis for at kunne tale om et standardiseret sprogsamfund. Da det er en væsentlig pointe at stemmeprøverne ikke må henlede deltagerens opmærksomhed på at det er sprog de bedømmer, så ved vi heller ikke om de få vitale regionale stereotypiske træk (som [â:] i *skjorte*, stød i *nu* eller *oppe*) rummes i standarden, mens det måske snarere er den allestedsnærværende tonegang der adskiller standardsprog og regiolekt i bedømmernes ører. Og hvordan forholder disse former for segmentel variation sig til den slags man kan samle under overskriften ’spontantaleformer’, dvs. ord med schwa-assimilation, stavelsesbortfald, stemhedsassimilationer og lignende? Er det (nogle steder) inden for standarden accepteret at have fladt a i *socialklassen* når bare man ikke udtaler det [ʃoʂaˈlklɑsn̩]?

Netop tonegangen er det Kristiansen henviser til som den væsentlige forskel på regionalsprog i dag (støttet af nogle forsøg (Kristiansen et al. 2013; Tøndering & Pharao 2020). Det rejser så et nyt spørgsmål, for når nu denne lokalfarvning gennem især tonegangen så konsistent fører til nedvurderinger, hvorfor fralægger folk sig den så ikke? Er det fordi de holdninger der måles i masketesten, ikke er de eneste holdninger der betyder noget for standardiseringsprocessen?

Uniformitet i stil

Et underbelyst spørgsmål i det kristiansenske verdensbillede er spørgsmålet om stilistisk variation. Ifølge Auer er standardsproget som sagt et der bruges ”in situations which require a formal way of speaking”. Kristiansen har med sine vurderingsskalaers to dimensioner *superioritet* og *dynamik* forsøgt at operationalisere en form for stilistisk variation: ”intelligent” fremkalder fx andre stilistiske idealer end ”cool”, og de vurderingsforskelle som det fremkalder er basis for at tale om ”two standards,

one for the school and one for the media". Man kan med Kristiansen (2001) i hånden tale om én, konservativ, standard som indeholder visse træk, fx et relativt lavt /æ/ og en relativt fremskudt /aj/-diftong og en anden, moderne, standard som omvendt er kendetegnet ved bl.a. et relativt højt /æ/ og en relativt tilbagetrukket /aj/-diftong. Begge de to sæt af indeksikaliteter er dog testet i en relativt formel kontekst der fremkalder mindelser om radiosprog eller anden selvbevidst performance (se fx Mortensens (2019) pointe at unge talere i Hirtshals mener at de taler 'normalt' indtil de bliver konfronteret med deres egen tale på optagelser, hvorefter de opfatter den som 'bondsk'. Konteksten aflytning-af-optagelser fremkalder tilsyneladende andre stilforventninger end hverdagstaler). Det er i en eksperimentel kontekst svært at teste holdninger i uformelle kontekster a la "hvordan vil du gerne have at din ven/din mor/din fremtidige partner/... taler til dig?". Det virker helt oplagt at der er gener og kontekster hvor det i provinsen ville være aldeles upassende at bruge et af de to standardsprog. Ellers ser vi i hvert fald ingen rimelig forklaring på at variation stadig findes i dansk. Det er et metodologisk spørgsmål hvordan disse holdninger til uformelt sprog kan undersøges. Det er derimod et teoretisk spørgsmål til Danmark som standardiseret sprogsamfund hvorvidt der gælder de samme holdninger til kombinationen af stilleje og standardsprog på tværs af landet. Det er sandsynligt at de to standarder KONSERVATIVT og MODERNE er upåfaldende i flere forskellige situationer i København og på Sjælland end de er i Jylland og på Fyn. Med et instrument som måler sprogholdninger i relativt formelle eksperimentelle situationer, er det umuligt at sige. Det er muligt at vi er på vej mod en situation hvor der ikke er denne stilistiske forskel, men vi er der ikke endnu. Og mere interessant: hvis vi kan måle holdninger til forskellige varieteter i forskellige kontekster og sammenligne dem på tværs af sprogsamfundet og på tværs af europæiske sprogsamfund, har vi en metrik for sammenligning af standardiseringsgrad.

Standard i forandring

Et sidste problem vi vil berøre her, har ikke så meget med måling af standardisering i form af holdninger at gøre, men mere med konceptet *standard* som sprogform i modsætning til ideal (jf. diskussionen om Auers kontra Milroy & Milroys syn på standardsprog præsenteret ovenfor). I Kristiansens konceptualisering er standarden (eller standarderne) sproglige varieteter som bruges af levende talere i rigtige (om end måske formelle) situationer. Hos fx Grondelaers, van Hout & van Gent (2016) er *standarden* et kodificeret ideal som nærmest kun findes i manualer og i strengt sanktionerede hyperformelle situationer, typisk nyhedsoplæsninger. *Standarden* er i den forstand ikke et levende sprog, og det er derfor heller ikke nødvendigvis et

sprog der forandrer sig. Manualer til den slags idealiserede standarder bliver ikke forældede, de bliver bare mere og mere idealiserede. Anderledes forholder det sig med levende standarder som KONSERVATIVT og MODERNE. De er levende sprog som forandrer sig. Det bevirker at sprogprøver bliver forældede – vi kan altså ikke uproblematisk gentage tidligere studier og få sammenlignelige resultater. Men vigtigere for os rejser det nogle store metodologiske problemer som komplicerer tolkningen af bedømmelsen af sprogprøver som en måling af standardisering. For hvordan modellerer man forandringer i reaktioner på en stabil varietet som standarden når sprog forandrer sig? Vi aner et benspænd her: Undersøgelser af standardiseringsprocesser som inddrager rigtige levende varieteter – og det synes vi selvfølgelig at de bør gøre – forsøger at arbejde synkront og diakront på samme tid, i hvert fald når formålet er at undersøge (re/de)standardisering, dvs. den proces sprogsamfundet er i mht. dets standardsprog. Blikket på standardiseringen er her diakront men må gøres med synkrone samples, netop for at få holdninger til den på de givne tidspunkter relevante standard frem for en tidligere gældende og nu gammeldags standard. Denne synkroni risikerer at introducere truismen som fx at MODERNE (hvis det defineres som det sprog der er i fremdrift og som bruges i medierne) vurderes som dynamisk; mens KONSERVATIVT (hvis det defineres som det formelle sprog som beskrives i gamle lærebøger) vurderes som antikveret. Så snart der bruges sprogprøver som eksemplificerer en vis varietet, risikerer man cirkularitet.

Endelig vil et mere strukturalistisk syn på standardsprog og standardisering påpege at standardsprog kun eksisterer i kraft af at de afviger fra noget andet, traditionelt dialekt, nu fx regionalsprog. I takt med at skolen (og medier) underviser flere og flere i standardsprog må vi på den ene side forvente større variation i standardsproget og på den anden vil det i yderste instans føre til at standardsproget dør. Hvis standard ikke står i opposition til andet, er der intet standardsprog. Vi lader det paradoks stå som udgangsreplik for dette afsnit om standardsprogsbegrebet.

Vores spørgsmål i anden del af artiklen er at se på variation i den mest moderne form for standard vi kan finde, nemlig de(t) sprog som bruges af unge YouTubere.

...And one for the media

Kristiansen har altid og overbevisende argumenteret for at implicite holdninger er drivkraft for forandring og specifikt (re)standardisering: "subconscious attitudes lead to changes in use and are a major driving force in linguistic variation in a way that conscious attitudes are not" (Kristiansen 2016: 114, se også Kristiansen 2011). Især har han fokuseret på hvordan æterbårne medier er den eneste rimelige forklaring på at vi i dag ser så konsistente sprogholdninger (og sprogbrug) på tværs af

landet. Kristiansens argument er at den senmoderne medievirkelighed har givet anledning til *to* standarder ”one for the school and one for the media” hvor den traditionelle skole-standard associeres med konservative dyder, og den (sen)moderne mediestandard associeres med dynamik. I dette billede gives der ingen plads til lokalfarvet regionalt sprog som konsekvent nedvurderes og derfor er forsvindende i medier og blandt folk generelt (Kristiansen 2001, Pedersen 2003).

Nogle vil indvende at vi ikke længere lever i de æterbårne mediers tid, men at medier i dag er blevet ”sociale”, decentraliserede. Det giver anledning til nogle spørgsmål som vi kan stille men nok ikke give et svar på endnu: dels til om denne nye tids (ikke-autoriserede) mediepersoner følger de sprognormer som er etableret under de æterbårne mediers periode – altså om de *gør* mediepersonlighed på samme måde som den traditionelle tv-vært; og dels (og afledt heraf) om den medievirkelighed som de påvirker deres omgivelser med, vil have samme homogeniserende funktion som Kristiansen har vist for de æterbårne mediers vedkommende. Hvis svaret til de to er ”ja”, vil vi forvente en øget standardisering af dansk; hvis svaret på de to er ”nej”, må vi på den ene side spørge hvor de alternative sprognormer kommer fra – er Danmark måske ikke så standardiseret og har københavnsk måske ikke den uangribelige status som vi har ment? Og på den anden side kan det måske lede til en mere optimistisk fremtid for variationen i dansk hvis vi ser en stadig eller øget variation i mediedansk.

Den nye tv-vært

Traditionelle æterbårne medier har været set som standardtalesprogets bannerførere (Bell 1983). I nyere tid har fx (DR’s sprogredaktør) Martin Kristiansen (2012: 107) argumenteret for et ”konkurrerende sprogsyn blandt toneangivende mediefolk, hvor talesprogets indbyggede ’fejl’ [...] forbindes med værdier som autenticitet, nærvær og naturlighed”. Medieinstitutioners tale om autenticitet gentager en diskussion som har optaget sociolingvistikken gennem de sidste tyve år, nemlig diskussionen af den autentiske taler (og den autentiske ureflekterede tale) kontra det reflekterede, performende, stilerede sprog. Eckert (2003), Buchholz (2003) og Coupland (2003) bragte diskussionen op og påpegede at vi må være skeptiske over for ideen om den ureflekterede vernacular som Labov (1972) definerede som den stil ”in which the minimum attention is given to the monitoring of speech”. Der er (nok) ingen i sandhed ureflekterede taler, og vi kan aldrig med sikkerhed vide om en taler er ureflekteret. Senere studier og teoretiseringen har dog vist at det kan være yderst frugtbart at arbejde med sproglig variation uden behovet for at antage en autentisk taler (fx Coupland 2007, Mortensen, Coupland & Thøgersen 2017, Thøgersen,

Coupland & Mortensen 2016). Det betyder dog ikke at ideen om autenticitet forlades hvilket ses tydeligt i citatet fra DR's sprogredaktør. Snarere end at se autenticitet som noget talere *har* eller ikke har, anskues autenticitet som noget der *gøres* (se fx Maegaard & Karrebæk 2019, Scheuer, Monka & Maegaard 2015).

Man kan spørge sig selv om ikke den aura af informalitet som Martin Kristiansen-citatet påpeger længe (og måske altid) har været et element af æterbårne medier ved siden af den mere formelle standardiserende. Som Mogens Blicher Bjerregård, formand for Journalistforbundet, sagde til Jørgen de Mylius i anledning af uddelingen af Dansk Radiopris i 2003: "Da du i midten af 70erne begyndte at sige hej, i stedet for goddag, varede det ikke længe før alle unge, ja alle danskere sagde hej"¹. Men endnu mere udtalte bliver sådanne (nye/alternative) medieidealiser på såkaldt sociale medier. Medieanalytikerens Lindsay Ellis beskriver i "YouTube: Manufacturing authenticity for fun and profit"² YouTube som "the medium of authenticity". Det skal ikke forstås sådan at alt hvad der vises på YouTube er autentisk, tværtimod: "everything that is uploaded to YouTube is cultivated by the creator". Det betyder derimod at mediet YouTube indebærer en kontrakt mellem 'vært' og seer om autenticitet og nærhed: "Fundamentally, YouTube lifts the barrier between the content creator and the viewer". Her er ingen mediekonglomerater, professionelle produktionshold og kommercielle bagtanker: "you feel like you're just, you know, in the room, hanging out, laughing about this [...]". Igen: Det er en illusion; selvfølgelig er der kommercielle bagtanker og (i nogle tilfælde) professionelle produktionshold. Men det er den fiktion om autenticitet som mediet indebærer.

Vores spørgsmål kan formuleres som: Hvis standardisering er en effekt af centralisering af medier og sprogproduktion (fx i form af bogtryk, aviser og senere æterbårne medier), hvad sker der så når medieproduktionen decentraliseres i sociale medier, når "YouTube lifts the barrier between the content creator and the viewer"? Hvad vi ved om skriftsprog (fx Stæhr 2014, 2016 og Rathje 2016) tyder på at konservative bastioner opretholdes (modsat fx Grondelaers, van Hout & van Gent fra Belgien). Men hvad med talesprog?

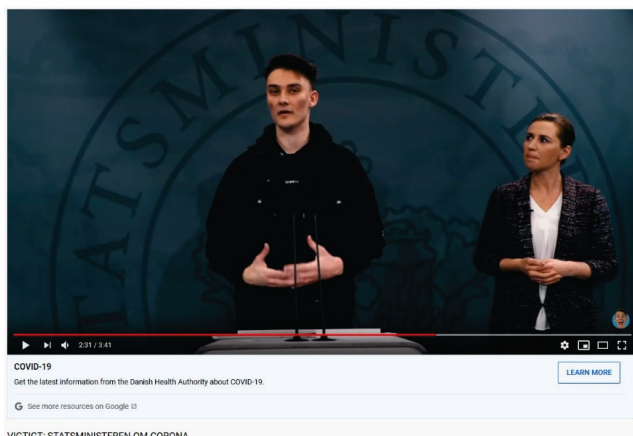
"10 af de største danske youtubere"

I en artikel fra august 2019 oplister TV2 "10 af de største danske youtubere (som de gamle over 30 ikke kender)". De ti havde i efteråret 2019 i gennemsnit omkring 250.000 abonnenter, men den enkelte video kan sagtens være set færre (eller mange

¹ Citeret fra Politikens artikel *Dansk Radiopris til Jørgen de Mylius*, 25. januar 2003

² <https://www.youtube.com/watch?v=8FJEtCvb2Kw>

flere) gange. Selvom det er unge mennesker, typisk i starten af 20'erne, og en enkelt bare 9 år, og selvom videoerne giver udtryk for at være uprofessionelle hjemmeproduktioner, er det altså ikke en uvæsentlig berøringsflade disse mediepersonligheder har. Som et kuriosum og et eksempel på at youtuberne her har overtaget nogle af de traditionelle æterbårne mediers rolle, kan man nævne at mindst en, Alexander Husum, blev brugt aktivt i regeringens Covid19-strategi i foråret 2020. I en video³ optræder han sammen med statsministeren, ikke bare sådan at de begge medvirker i samme video, men sådan at de to i fællesskab svarer på spørgsmål i statsministeriet, og at statsministeriet 'låner' hans platform til spredning af deres budskab (se Figur 1).

Figur 1. Alexander Husum og Corona-information

For hver taler opgiver vi i Tabel 1 deres opvækst- eller bosted så vidt det kan spores (typisk via deres Wikipediasider) og den sproglige varietet de (holistisk set) taler. I sig selv er det interessant at disse mediestjerner findes over hele landet og ikke bare i København.

Vi vil gerne gentage formålet med at beskrive disse medieproducenter: Kristiansens argument er at alle regioner i Danmark (i det mindste) siden 80'erne har haft stærke negative underbevidste reaktioner på (svagt) lokalfarvet (moderne) rigsmål. Det er årsagen til at vi ser en faldende grad af variation i dansk, og det vil i sidste ende føre til total homogenisering af dansk (fordi selv de svageste tegn på regiona-

³ <https://www.youtube.com/watch?v=P9-ByX-mXz8>

litet nedvurderes) (fx Kristiansen 2001, 2016, 2019; Jensen, Kristiansen & Macgaard 2015). Medierne er gået forrest i spredningen af disse negative holdninger til regionalfarvet dansk. De mediepersoner vi undersøger (som er født midt i 90'erne eller senere), har i hele deres liv været underlagt disse negative normer, og de har (hvis vi skal følge billedet af traditionelle medier som standardsprogets bannerførere) altid været påvirket til at associere mediesprog med (københavnsk) standardsprog. Hvis vi observerer disse talere i en situation hvor de performer deres mediepersona, burde vi altså forvente at høre ikke-lokaliserbart (= københavnsk) standardsprog. Og hvad hører vi så? Ikke dialekt, naturligvis, fristes man til at sige. Men heller ikke ulokaliserbart københavnsk/MODERNE. Vi hører selvfølgelig især prosodisk variation i form af intonation og stød men også segmentel variation i form af ikke-københavnske vokalkvaliteter og (manglende) [ð]. Der er forskellige grader af regionalitet i talerne. Kun Julia Sofia (Aastrup) taler hvad vi kunne kalde stereotypisk MODERNE. Gex (Phillip Madsen) taler en variant af MODERNE, men det er klart for os at han ikke er fra København. Langt de fleste taler standard med en større eller mindre grad af lokalt præg. Graden af lokalt præg svinger, men flere af talerne ville være oplagte kandidater til L-stemmeprøver i en kristiansensk dialektmaske-test Ud fra den logik er der sammenfald mellem de nedvurderede L-varieteter og den dynamiske medievarietet.

Flere af talerne har interessante afvigelser fra dette overordnede billede: Armin Merusic har som den eneste tydelige træk af ”gadesprog”. Vi ville have forventet at denne unge, dynamiske, urbane stil stod stærkere end den gør, men i dette sample er han eneste repræsentant. Han er i øvrigt en af de talere vi har sværest ved at lokalisere. Der er et jysk præg i hans sprog – vi ville være overraskede hvis han havde levet hele sit liv på Sjælland. Men trækkene er få og svage.

Mindst to talere, Morten Münster og Rasmus Brohave har hvad vi hører som stilskit mellem noget nærmest ulokaliserbart/københavnsk standardsprog og en mere lokalpræget standard. Hos Brohave virker det som et skift styret af register: Han laver de mest tv-agtige produktioner, fx en serie af ’hvad kan jeg blive’-dokumentarer (mens de andre i højere grad producerer videodagbøger, vlogs). Når han taler monologisk til kameraet, taler han en nærmest ulokaliserbart standard. Når han interviewer og interagerer, kan man høre et svagt men umiskendeligt fynsk præg. Münsters skift mellem jyskfarvet og ulokaliserbart standard har vi umiddelbart sværest ved at finde en kontekstuel forklaring på, men vi mener at skiftet er der.

Navn	Opvækst/ bopæl	URL http://www.youtube.com...	Varietet
Alexander Husum – 375.139 abonnenter	Randers	/c/Alexander-Husum	Jysk standard
Morten Münster – 336.730 abonnenter	Haderslev	/user/SuperAspireDK	Jysk standard, med variation ml. jysk og kbh'sk
Rasmus Brohave – 286.777 abonnenter	Svendborg	/user/Rasmus-Brohave	Overvejende kbh'sk, men med fynsk præg. Variation ml. monolog (kbh'sk) og dialog (L-præget)
Armin Merusic – 251.606 abonnenter	Kolding	/user/ArminProductions	Kbh'sk, med indslag af jysk og gadesprog
Eiqu Miller (Anders Møller) – 244.101 abonnenter	Kølvrå (Mellem Herning og Viborg)	/user/Vegiemoon	Svagt, men umiskendeligt jysk – svært at udpege træk
Gex (Phillip Madsen) – 233.257 abonnenter	Holbæk	/user/Gexpgaming	Storkøbenhavn, ikke by-kbh'sk
Kristine Sloth – 213.605 abonnenter	Aalborg	/c/TheDanishBlogger	Svagt (øst)jysk
Julia Sofia (Aastrup) – 202.335 abonnenter	Karlsunde	/c/JuliaSofiaofficial	Sjælland, noget KONS men med moderne s'er
Naja Münster – 199.676 abonnenter	Haderslev	/c/NajaMunster1	Svagt jysk
Spørg Casper (Casper Harding) – 182.374 abonnenter	Odense	/user/SpoergCasper	Ikke en vlog, men mere sketchpræget. Tydeligt regionalt, men nok en persona.

Tabel 1. "10 af de største danske youtubere". Navn, opvækst og varietet. Listen er taget fra: <https://livsstil.tv2.dk/2018-08-17-her-er-de-danske-stjerner-som-de-gamle-over-30-ikke-kender>, TV2, 31. aug. 2019

Den yngste taler, Naja Münster, er tættest på at være den ulokaliserbare provins-taler. Om det er et udtryk for en igangværende standardiseringsproces (hendes ældre bror, Morten, har flere regionale træk), eller om det er en tilfældighed, er svært at sige. Hun er også skuespiller: Hun spiller Olivia i *Far til Fire i Solen* (2018), så måske har en skuespillertræning også spillet ind...?

En enkelt taler Spørg Casper (Casper Harding) er interessant af andre grunde. Han er klart den mest lokalfarvede taler, men hans varietet virker som en stilisering, en parodi (jf. diskussionen af autenticitet ovenfor). Med ham føler vi os mere end med nogen af de andre overbevist om at det L-farvede sprog er en del af en (eller flere) komisk(e) persona(er). Her får vi det stigmatiserende billede af (overdrevet) lokalpræget sprog som vi forbinder med medierepræsentationer af regionale varieteter. Den dumme karakter taler (naturligvis) regionalfarvet sprog. Det er svært at sige med sikkerhed at det er en stilisering og ikke hans eget hverdagsprog – eller måske bedre sagt hvor kraftig stiliseringen er. Men den satiriske brug af lokalfarvet sprog sætter de andre talere i relief: Hos ingen af dem virker det som om regionalfarvet standard bruges som andet end ”korrekt” mediesprog.

Diskussion

Den ikke-lokaliserbare standard var ikke det vi fandt hos Danmarks mest sete youtubere. Hvad betyder det? Det passer bedre med en tolkning af det danske sprog-samfund som værende i færd med en restandardiseringsproces end en ren og skær standardisering. De stærke negative underbevidste reaktioner på (svagt) lokalfarvet (moderne) rigsmål som Kristiansen har fundet landet over, har ikke ført til en indførelse af en ensartet (københavnsk) standard: Der er stadig variation i dansk – objektivt er det minimal variation, men den er umiddelbart identificerbar.

Men hvad betyder det nu for holdningerne som motivator i udbredelsen af standarden? Enten er holdningerne mere komplekse end antaget – der gælder evt. andre normer for hvordan *jeg* bør tale (i en konkret kontekst) end de regler vi kan måle med et dekontekstualiseret eksperiment. Eller det er faktisk ikke sådan at holdningerne styrer udviklingen: Ikke bare unge youtubere, men også deres forældre, havde negative holdninger til deres egen L-variant, og ikke desto mindre er det sådan de taler når de gør mediepersoner. Det kunne jo tyde på at der faktisk *er* håb om ikke for dialekterne, så for regionalsprogene. Det ville også åbne muligheden for at Kristiansens model faktisk holder, når blot vi inddrager kontekstuel følsomme målemetoder og nogle af de andre nuanceringer vi foreslår i denne tekst. Og måske er disse nye mediepersoners sprogbrug et tegn på at et nyt normsystem er under etablering, men at dette blot ikke har kunnet måles i midten af 2000’erne.

Og dog. Vi har trods alt lært for meget af Kristiansen til at vi helhjertet tør omfavne håbet og troen på ny vitalitet for den sproglige variation i Danmark. En sidste mulighed er at der snarere tale om en form for falsk bevidsthed hos generation YouTube som kun en ufortrøden fortsættelse af det kristianske projekt kan afdække.

Litteratur

- Agha, Asif 2005: Registers of Language. Alessandro Duranti (red.) *A companion to linguistic anthropology*. London: Blackwell. 23-45.
- Auer, Peter 2011: Dialect vs standard: a typology of scenarios in Europe. Bernd Kortmann & Johan van der Auwera (red.) *The Languages and Linguistics of Europe: A Comprehensive Guide*. [The World of Linguistics vol 1]. Berlin: De Gruyter Mouton. 485-500.
- Bell, Allan 1983: Broadcast news as language standard. *International Journal of the Sociology of Language* 40. 29-42.
- Bourdieu, Pierre 1991: *Language & Symbolic Power*. London: Polity Press.
- Buchholz, Mary 2003: Sociolinguistic nostalgia and the authentication of identity. *Journal of Sociolinguistics* 7(3). 398-416.
- Coupland, Nikolas 2003: Sociolinguistic authenticities. *Journal of Sociolinguistics* 7(3). 417-431.
- Coupland, Nikolas 2007: *Style. Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crowley, Tony 1999: Curiouser and curiouser: Falling standards in the standard English debate. Tony Bex & Richard J. Watts (red.) *Standard English. The widening debate*. London: Routledge. 271-282.
- Eckert, Penelope 1989: *Jocks & Burnouts*. New York: Teachers College Press.
- Eckert, Penelope 2003: Elephants in the room. *Journal of Sociolinguistics* 7(3). 392-397.
- Eckert, Penelope 2008: Variation and the Indexical Field. *Journal of Sociolinguistics* 12(4). 453-476.
- Gregersen, Frans 2020: For Kristiansen, eller: Hvor kommer holdninger fra? *Danske Talesprog* 20. 33-63.
- Gregersen, Frans & Tore Kristiansen 2015: *Hvad ved vi nu – om danske talesprog*. København: Sprogforandringscentret. url: https://dgcss.hum.ku.dk/aarsberetninger/2015/hvad-ved-vi-nu-alle-filer/Hvad_ved_vi_nu_samlet.pdf.
- Grondelaers, Stefan, Roeland van Hout & Paul van Gent 2016: Destandardization is not destandardization. *Taal en Tongval* 68(2). 119-149.
- Hansen, Erik 1979: Den danske rigssprogsnorm. *NyS* 12. 65-82.

- Jensen, Torben Juel, Tore Kristiansen & Marie Maegaard 2015: Sprogforandring og sprogholdninger. Frans Gregersen & Tore Kristiansen (red.) *Hvad ved vi nu – om danske talesprog*. København: Sprogforandringscentret. 49-66.
- Kristiansen, Martin 2012: Spontansproget i folkets tjeneste. Om nye sprognormer i danske public service-medier. Jan Heegård & Peter Juel Henriksen (red.) *Speech in Action. Proceedings of the 1st SJUSK Conference on Contemporary Speech Habits*. [Copenhagen Studies in Language 42] Frederiksberg: Samfundslitteratur. 107-22.
- Kristiansen, Tore 2001: Two Standards: One for the Media and One for the School. *Language Awareness* 10(1). 9-24.
- Kristiansen, Tore 2009: The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 41. 167-192.
- Kristiansen, Tore 2011: Attitudes, Ideology and Awareness. Ruth Wodak, Barbara Johnstone & Paul Kerswill (red.) *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. London: Sage. 265-278.
- Kristiansen, Tore 2015: The primary relevance of subconsciously offered attitudes. Focusing the language ideological aspect of sociolinguistic change. Alexei Prikhodkine & Dennis R. Preston (red.) *Responses to Language Varieties. Variability, processes and outcomes*. Amsterdam: John Benjamins. 87-116
- Kristiansen, Tore 2016: Contemporary Standard Language Change. Weakening or Strengthening? *Taal en Tongval* 68(2). 93-117.
- Kristiansen, Tore 2017: Kvantitative studier af køn-og-aksang-ideologien hos unge danskere. *Danske Talesprog* 17. 167-196.
- Kristiansen, Tore 2019: Language standardization. Jeroen Darquennes, Joseph C. Salmons & Wim Vandenbussche (red.) *Language Contact: an international handbook*. Berlin: Mouton de Gruyter. 384–397.
- Kristiansen, Tore u.udg.: Destandardization. Wendy Ayres-Bennett & John Bellamy (red.) *The Cambridge Handbook of Language Standardization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kristiansen, Tore & Nikolas Coupland (red.) 2011: *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*. Oslo: Novus.
- Kristiansen, Tore, Nicolai Pharao & Marie Maegaard 2013: Controlled manipulation of intonational difference: An experimental study of intonation patterns as the basis for language-ideological constructs of geographical provenance and linguistic standardness in young Danes. Tore Kristiansen & Stefan

- Grondelaers (red.) *Language (De)standardization in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus. 355-374.
- Labov, William 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Maegaard, Marie & Martha Sif Karrebæk 2019: 'The illusion or the truth?' – Back stage constructions of authenticity in an up-market restaurant. *Language & Communication* 69. 54-66.
- Maegaard, Marie & Malene Monka 2019: Sprogforandring over tre generationer i Nordjylland, Sønderjylland og på Bornholm: Standardisering i tre forskellige tempi. *Danske Talesprog* 19. 153-181.
- Milroy, James 2001: Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5(4). 530-555.
- Milroy, James & Leslie Milroy 1999: *Authority in language. Investigating standard English*. London: Routledge.
- Mortensen, Janus, Nikolas Coupland & Jacob Thøgersen 2017: *Style, Mediation and Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Mortensen, Kristine Køhler 2019: At tale normalt i Hirtshals. Sprogideologier blandt tre generationer i Nordjylland. *Danske Talesprog* 19. 182-214.
- Pedersen, Inge Lise 2003: Traditional dialects of Danish and the de-dialectalization 1900-2000. *International Journal of the Sociology of Language* 159. 9-28.
- Pharao, Nicolai 2009: The devil in the detail: Examining some phonetic details in the guises of Speaker Evaluation Experiments in Næstved. Marie Maegaard, Frans Gregersen, Pia Quist & J. Normann Jørgensen (red.) *Language Attitudes, Standardization and Language Change*. Oslo: Novus. 163-180.
- Pharao, Nicolai, Marie Maegaard, Janus Spindler Møller & Tore Kristiansen 2014: Indexical meanings of [s+] among Copenhagen youth: Social perception of a phonetic variant in different prosodic contexts. *Language in Society* 43(1). 1-32.
- Quist, Pia 2005: *Stilistiske Praksisser i Storbyens Heterogene Skole. En etnografisk og sociolingvistisk undersøgelse af sproglig variation*. Ph.d.-afhandling, ved Københavns Universitets Humanistiske Fakultet.
- Rathje, Marianne 2016: "Du staver af lort til selv": Sprognormer i debatforummet Nationen. *Rask* 44. 75-107.
- Scheuer, Jann, Marie Maegaard & Malene Monka 2015: Det sælger bedre hvis det er på bornholmsk – om vin, svin og dialekt i turistindustrien. *Danske Talesprog* 15. 129-154.

- Stæhr, Andreas Candefors 2014: *Social media and everyday language use among Copenhagen youth*. Ph.d.-afhandling ved Københavns Universitets Humanistiske Fakultet.
- Stæhr, Andreas Candefors 2016: Linguaging and normativity on Facebook. Karel Arnaut, Martha Sif Karrebæk, Massimiliano Spotti & Jan Blommaert (red.) *Engaging Superdiversity: Recombining Spaces, Times and Language Practices*. Bristol: Multilingual Matters. 170-195.
- Thøgersen, Jacob 2016: The style and stylization of old news readings in Danish. Jacob Thøgersen, Nikolas Coupland & Janus Mortensen (red.) *Style, Media and Language Ideologies*. Oslo: Novus forlag. 105-134.
- Thøgersen, Jacob, Nikolas Coupland & Janus Mortensen 2016. *Style, Media and Language Ideologies*. Oslo: Novus forlag.
- Tøndering, John & Nicolai Pharao 2020: Recognising regional varieties of Danish. *Linguistics Vanguard* 6 s1. <https://doi.org/10.1515/lingvan-2019-0020>.
- Zahn, Christopher J. & Robert Hopper 1985: Measuring Language Attitudes: The Speech Evaluation Instrument. *Journal of Language and Social Psychology* 4(2). 113–123.

Jacob Thøgersen
 Lektor, ph.d.
 Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
 Københavns Universitet
 jthoegersen@hum.ku.dk

Nicolai Pharao
 Lektor, ph.d.
 Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
 Københavns Universitet
 nicolaip@hum.ku.dk